

Напевне, був напрочуд сонячний день. Сонце сліпило так, що аж боліли очі. Я йшов із міцно заплющеними очима і чув довкола себе кроки сотень людей, які, поспішаючи, чимчикували мовчки і човгали ногами, це й не дивно, адже ми в аеропорту, тут всі кудись летять-мандрують; я почав сміятися, аби не виглядати чудернацько, доки оце йду й не дивлюсь поперед себе, тож я шкірив зуби, реготав голосно, щоб всі чули і щоб ні в кого не виникло підозр через мої заплющені очі, щоб ніхто не подумав, що це ненормальна поведінка в аеропорту, чи то пак на леґо-вищі, і аби ніхто, не дай Боже, не подумав, що я черговий терорист-смертник і саме тому виглядаю так сміховинно.

А людина, яка сміється, ні в кого не викликає підозр. Реготуни завжди добросерді, та й неможливо сміятися і водночас молитися Богу. Люди переконані (чи колись бачили це по телевізору), що терористи читають молитви перед тим, як підірвати черговий літак. «Аллах, ла илаха ілла ллах»*, — пошепки повторює смертник і з кожним його видихом вибух усе ближчає. Нехай усі довкола знають, що я не такий. У сміху немає злості чи підступу, тож я дивуюся, що до мене ніхто не долучився, регочу сам, а всі довкола тільки й крокують далі.

* «Ла илаха ілла ллах» — децо видозмінений головний постулат ісламської віри: «Нема Бога, крім Аллаха».

Хіба це дивно, що я ні на кого не наштовхнувся, простуючи отак, із заплющеними очима?

Я ні з ким не зіткнувся, хоча чув людей і відчував, як вони йдуть назустріч мені, всі ті, хто саме прибули в аеропорт, щойно вийшли з якогось літака, але ми щоразу с'як-так розминаємося на своєму шляху, я намагаюсь не зіштовхнутися коліном з якоюсь дитиною, повертаючи то ліворуч, то праворуч, якраз на тій дорозі, що веде скляним коридором до літака, я починаю сміятися ще голосніше і дивуюся, що впродовж усього свого немаленького життя, а у липні мені буде п'ятдесят років, я не усвідомлював того, що можу ходити із заплющеними очима і що мені для цього більше не потрібен зір.

Варто було лишень замружитись і спробувати зробити таке, та кому б це взагалі спало на думку?

З самого народження всі повчають тебе, що слід уважно дивитися навсібіч. І тільки одного дня сонце почне припікати настільки сильно, що ти змушений заплющити очі. Саме тоді й приходить усвідомлення, як це легко — ходити наосліп і не натикатися на інших людей, не зіштовхуватися зі стовпами, шафами, стінами, ятками, не зашпортуватися.

Я піднімаю ногу, перша сходинка, друга, третя, мене приємно дивує, що я так вправно їх долаю, якби сліпі так вміли, їм був би не потрібен ціпок, четверта, п'ята, і, перетнувши п'ятнадцяту сходинку, нарешті ступаю в літак.

Кінець кінцем я розплющую очі, та їм потрібен час, аби звикнути до напівтемряви.

— Вибачте, — кажу я.

— Не поспішайте, — відповідає стюардеса, і тоді я нарешті бачу її обличчя, в око впадає широка білозуба посмішка, зуби виблискують на сонці, проміння якого

пробивається знадвору, а коли я моргаю, на частку секунди бачу її зуби та щелепу — сіро-білими, як на рентгенівському знімку.

— Вибачте, — повторюю я.

— Вам немає чого боятися, — каже бортпровідниця.

— Стюардесі не варто згадувати про страх, — сміючись відповідаю я. — Ви ж знаєте, якими бувають подорожні, — продовжую говорити, — усього за мить можуть запанікувати чи перелякатися до смерті.

Сідаю на своє місце — 7D, біля вікна, я завжди прошу саме його, та зараз не можу пригадати, чи я вчинив так і цього разу. Не можу пригадати, чи реестрував свій квиток, бо зробив це автоматично, а автоматичні дії швидко стираються з пам'яті. Якщо думками людина деінде, будучи у звичних умовах, і якщо відбувається те саме, що й протягом минулих днів, одна автоматична дія на низується на іншу, в такому ритмі — і це може трапитись з кожним — минає день, можливо, й цілий тиждень, а після цього людина вже нічого не пам'ятатиме.

— Пані Дуню, — піднімаю я руку, махаючи у напрямку виходу.

Стюардеса озирається, усміхається, а тоді пучками пальців торкається чола, наче бідкаючись, мовляв, забула, що ж це ви мене забалакали, а тоді полишає пасажирів, які саме заходять у салон літака, і приносить мені цілий стос сьогоднішніх газет.

— Дякую тобі, Дуню, — кажу я дівчині.

Звідки я знаю, як звуть стюардесу? Зазвичай подорожні цього не знають.

Як добре, що я сам, що не взяв із собою дитину й дружину, бо як би я їм тоді пояснив, звідки знаю ім'я стюардеси? Чи зміг би обґрунтувати те, що я з бортпровідницею

на «ти»? (У мене справді є дружина й дитина, чи вони були у мене колись давно? Можливо, я взагалі нежонатий, і просто прагну мати родину, надивившись на інших людей?)

— Дуню! — горлаю я, і стюардеса терпляче підходить.

— Тобі щось потрібно? — питає усміхнена дівчина.

— Вибачте, — кажу я їй.

— Нічого страшного, невдовзі злітаємо, а тоді грама-тичні тонкощі вже не матимуть значення, — відповідає бортпровідниця, і ми разом сміємося.

На місці 7А сидить бородатий чоловік.

Він тримає на колінах прозорий целофановий пакетик, у якому лежать два дрібних червивих яблучка, шматок хліба і куряча ніжка, замотана у фольгу. З фольги визи-рає лише вершечок курячої ніжки, коричнево-сизуватий суглоб, який ще кілька днів тому жваво й безболісно во-рушився, доки курча, а насправді вже майже півник, бі-гало по подвір'ю, вешталось перед собакою, що аж захо-дився від гавкоту, а потім клювало зернятка кукурудзи... Суглоб у курчати не болить, жваво рухається, хоча у цій фользі він вже сухий, присмалений у печі марки «Сло-бода Чачак»*, але то буде пізніше... А це було раніше...

Півник гасає подвір'ям, а мене охоплює якийсь неспо-кій, серце несподівано сковує крига, адже звідки я можу знати про це курча, звідки я можу знати, що ця куряча ніжка у фользі — це його ліва гомілка, і як це можли-во, що я так добре можу роздивитися це курча, опускаю-чись зненацька на те подвір'я, заболочене, залите дощем подвір'я, хоча ще незадовго до цього був сонячний день,

* «Слобода Чачак» — сербська компанія, що займалася виготов-ленням боєприпасів, заснована у 1948 році.

настільки сліпучий, що я навіть очі не міг розплющити; я опускаюся і починаю ходити услід за півником, і ось тепер вже я — те курчатко, яке полює на зернята кукурудзи, і мене охоплює смертельний страх, бо усвідомлюю, що це я — та куряча ніжка у фользі, у прозорому целофановому пакеті, на колінах чоловіка на місці 7А, і я знаю, що я немічний та слабкий, що не можу уникнути своєї страшної долі, і що невдовзі мене впіймає селянка у хустці, яка буде розкручувати мене в повітрі, як живий пропелер, раз, двічі, тричі, як, приміром, оте колесо огляду у віденському Пратері, лише набагато швидше, і яка потім різко вдарить мною об пень, і одним рішучим ударом сокири від'єднає мою голову від тіла, а тоді прибіжить кішка, схопить мою ще живу голову, і я буду розпачливо попискувати з її пащі, та мене ніхто не почує, адже якби хтось і міг мене почути, то, напевне, не повірив би, що я — відтята голова півника, якого щойно зарубали, бо дві ночі тому він почав кукурікати, а у цьому господарстві вже є один дорослий півень, натомість мені б сказали, що я — чоловік з місця 7D, який просто побачив знайому людину на місці 7А, яка тримає на колінах пакетик, із якого визирає куряча нога у фользі.

Я сильно спітнів через пережитий страх і знову заплющив очі. Буде краще, якщо я подрімаю п'ять хвилин. Щоб трохи влігся безлад у голові.

* * *

О 5 годині 40 хвилин двоє поліціантів та поліціантка увірвалися до кімнати під номером 119.

Це був перший випадок за останні десять років — а саме стільки Йован Керкез пропрацював на рецепції —

коли довелося викликати поліцію, щоб вибити двері до кімнати.

Узвичаєна проста процедура: взяти ключ в покоївки і спокійно відімкнути ним двері.

Якщо ж, не дай Боже, покоївка загубила ключ, брали запасний, що висить у шафці на стіні за рецепцією. Ще ніколи не траплялося, щоб покоївка залишилася без ключа, однак з усіх резервних ключів бракувало тільки одного, — якраз отого ключа від кімнати під номером 119.

Керкез довго грюкав у двері.

Довкола з'юрмилися гості з усього поверху, і ще декілька тих, чий вигляд відразу свідчив, що вони не можуть бути і не є мешканцями готелю. Один у шовковому спортивному костюмі, високий та сильний хлопець, можливо, навіть два метри зростом, з довгим, дещо скуповдженим волоссям, із зачіскою, яку на початку 70-х років носила солістка гурту *Novi fosili*, — здається, її звали Джурджіца? — запропонував вибити двері ногою, до того ж, слабшою, лівою, а якщо він їх із першого удару не висадить, поставить усім присутнім пиво.

— Не дурій, Кікі, — відмовляв його другий, дуже схожий на нього молодик, трохи нижчий, у спортивному костюмі футбольного клубу «Црвена звезда».

Керкезу вони видавалися схожими на наперсткаря та того, другого, що намовляє роззяв з публіки долучитися до гри.

— Прошу вас розійтись, панове! Пан Мазут, либонь, спить, — сказав Йован Керкез безапеляційно, саме так, як його вчили в спеціальній туристичній школі Сараєва, однак голос у нього дрижав.

Щось у всьому цьому видавалося йому дивним, чи то пак нелогічним.

Як це можливо, щоб зник запасний ключ від номера?

Керкез і далі гатив у двері, якийсь час не звертаючи уваги ані на людей, які й не думали розходитися, ані на здорованя з жіночою зачіскою. Він сподівався, що рано чи пізно роззявам все це набридне, і вони підуть у своїх справах, а Йован тим часом зможе щось вигадати.

Молодший працівник рецепції Аріф Невзеті потерпав через усе, що відбувалося довкола: через тих людей та їхню патологічну цікавість, через знавіснілого Керкеза і через його чергову параною.

Щоб заспокоїтись, чи, радше, щоб бодай чимось зайняти себе і не дивитися на готельних гав, Аріф ввів до пошуковика: «Нано Мазут».

Поміж тисячі двохсот документів та інтернет-посилань, переважна більшість яких стосувалася якоїсь канадської мережі крамниць італійських черевиків (*Nano M.*), молодший портьє знайшов один, що не стосувався взуття:

«Нано Мазут (м. Сараєво, 1959 року народження) — боснійський поет та есеїст, редактор літературознавчого альманаху, також займається висвітленням актуальних соціальних питань та проблем образотворчого мистецтва „Контекст“; перекладач з французької, італійської та румунської мов. Лауреат Штостоквітневої нагороди міста Сараєва, Премії Бранка** та Нагороди „Мак Діздар“*** для молодих поетів. З осені 1991 року живе у Канаді.*

* *Штостоквітнева нагорода міста Сараєва* — найпочесніша відзнака міста Сараєва, присуджується за видатні досягнення в різних галузях.

** *Премія Бранка* — югославська та сербська літературна, поетична нагорода, названа на честь поета Бранка Радічевича.

*** *Махмедалія «Мак» Діздар* — один із найвидатніших боснійських поетів другої половини ХХ століття.

Опубліковані праці: „Підземна ріка“ (вірші), видавництво „Веселін Маилеса“, 1980 рік; „Умберто Саба, чи ходитимуть твої діти по хліб?“ (вірші), видавництво „Светлост“, 1985 рік; „Поетика мовчання та приниження“ (есе про Зінгера), видавництво „Светлост“, 1988 рік; „Пси на озері“ (вірші), видавництво „Задругар“, 1991 рік».*

Невзеті скопіював собі цей документ, хоча й не знав, що з ним робити, але тільки ця інформація могла стосуватися гостя, якого Аріф бачив протягом усіх десяти днів, доки чергував на рецепції.

Нано Мазут йшов до ліфта, посміхався, поштиво вітався. Зазвичай цей гість забував залишити ключ, йдучи з кімнати, тож часто забирав його з собою, до міста. Одного разу він навіть через це вибачився. З того, як він говорив, було зрозуміло, що чоловік вже давно живе в іншомовному середовищі.

Він був одним із тих рідкісних гостей, які дивилися Аріфові в обличчя, молодший портьє був переконаний: гість його добре пам'ятає і, якби того запитали, міг би відповісти, що ж це за рецепціоніст, як він виглядає, голубі в нього очі чи карі.

Решта гостей з ним віталися, розмовляли, ставили питання чи відповідали на них, дякували за надані послуги, залишали непогані чайові, іноді навіть доволі високі, та при цьому жодного разу їхній погляд не піднімався вище адамового яблука чи підборіддя Аріфа Невзеті, тож, імовірно, вони навіть не помітили б, якби одного дня молодший портьє прийшов на роботу, скажімо, без носа.

* *Ісаак Башевіс Зінгер* — американсько-єврейський письменник, лауреат Нобелівської премії 1978 року.

Нано Мазут, можливо, й не був хорошою людиною, але дивився по-доброму. У такий погляд людина легко може закохатися.

Аріфові було неприємно, коли Керкез вирішив викликати поліцію, бо ключа немає, а гість не відчиняє дверей. Молодший портъє готовий був навіть умовляти Йована цього не робити, та не через віру, що з Мазутом все гаразд, а тому що Аріфові з якоїсь причини хотілось відтермінувати будь-яку погану звістку. Врешті-решт лише зараз, на просторах інтернету, він познайомився з тим боснійським поетом та есеїстом. Аріф ще навіть не прочитав жодного його вірша.

Але Керкез уже розмовляв з черговим оперативником.

* * *

Я в четвертому класі гімназії.

Зараз 1977 рік, за вічним вогнем видніється велике десятиметрове панно з портретом товариша Тіто. Я поспішаю до школи, на плечах у мене ранець, схожий на розвідницький чи солдатський, у який мама мені спакувала речі в дорогу, у внутрішній кишені піджака — шматочок гашишу і клапоть картону із зображенням Хогара Страшного**, основу якого, вочевидь, вимочено у диетиламіді лізергінової кислоти. Чи це справді так, чи Вукас обвів мене круг пальця і дав мені звичайний шмат картону, я дізнаюся тоді, коли ми прибудемо до Рима.

** *Хогар Страшний* — культовий герой коміксів, шалено відомий у 80-ті роки ХХ століття.

Я проспав дзвінок будильника. Коли я одягнувся і зібрався, була вже дев'ята година, зараз же, поки я біжу повз Стіпину книгарню, вже п'ятнадцять хвилин по дев'ятій, а нам казали, що автобус вирушає від головного входу до Будинку ЮНА* о пів на десяту, нікого більше не чекаючи.

Через швидкий біг серце шалено калатає й вистрибує з грудей, я знаю, що мушу докласти усіх зусиль, хоча так само чудово усвідомлюю, що мені не вдасться запізнитися, адже коли я домчу, автобус досі буде там, і чекатиме перед Будинком ЮНА ще додаткових півгодини, бо шоферу щойно повідомили, що у нього під час проходження військової служби у Струміці** загинув брат, тож усі чекатимуть, доки на заміну не прибуде інший водій, Хасан Хасанович, родом із Сеніци.

Я запитую себе, звідки я все це знаю, поки біжу вниз вулицею Васо Міскіна***, і починаю згадувати, що подібне зі мною вже траплялося.

Однак я не смію зупинитися чи навіть сповільнити темп, бо щось могло б змінитися і зійти на пси, автобус міг вже рушити у дорогу (хоча я й звідкись знаю, що він досі не поїхав), водій міг би отримати звістку про смерть брата із запізненням, і хто знає, що ще могло б статися і зіпсувати це відчуття спокою, яке можливе лише уві сні; мені здається, що все це зі мною вже траплялося колись, мені знайомий кожен кадр у цьому кінофільмі, кожна наступна сцена, і я почувуюся захищеним від будь-якого зла.

* ЮНА — Югославська Народна Армія.

** Струміца — місто в Північній Македонії.

*** Васо Міскін — учасник Народно-визвольної боротьби та народний герой Югославії.

«Якою чудовою буде ця екскурсія», — думаю я натхненно, біжучи усе швидше, і мене не турбує, що я спітнію, я не боюся автомобілів чи трамваїв, мені перехоплює подих і я ледве можу відхекатися, та нічого поганого зі мною не може статися, бо все це вже відбулося колись, і я вже знаю усі правила гри.

Всі вже зібрались, як і тоді, всі були тут, коли я вперше їх побачив, блідих і невиспаних, у вікнах нового автобуса агенції «Подорожній». Цілу ніч усі, як і я, не зімкнули очей, але ми ніколи одне одному в цьому не зізнаємося. Хлопці не спали, бо були переконані, що на екскурсії, у Римі, знімуть марудну, набридливу полуду з очей і вперше в житті кохатимуться з прекрасними німфами, а чому дівчата не спали — цього я вже сказати не можу. Я не знав цього, коли першого разу їхав з усіма ними вздовж Врбаса****, у напрямку Баня-Луки та Загреба, тим найдовшим з усіх можливих шляхів до Рима, бо Міхач сказав, що впродовж екскурсії ми мусимо багато чого дізнатися, вивчити мимохідь; я не знаю й тепер, чому ви, дівчатка мої милі, сьогодні вночі не спали, оскільки вас анітрохи не турбує той морок полуди цнотливості, який сочиться з наших очей.

Окрім Міхача, який по дорозі викладатиме нам історію мистецтв, тут, у кріслі відразу за водієм, сидить і викладач німецької Міхаел «Міша» Вагнер.

— Чи ти припух, Мішо, чому ти зайняв місце з найкращим видом? — незлостиво запитав його Міхач.

— Тому, Боро, що я, на відміну від тебе, прийшов вчасно, і мав змогу обирати.

— Най би тебе чорти побрали, Мішо, як ти зміг обрати саме це — найкраще — місце?

**** *Врбас* — річка у Боснії, права притока Сави; місто у Сербії.

— Інстинктивно, шостим чуттям я відчув, де мені буде найліпше у дорозі.

— Ану ж, серйозно, як тобі це вдалося?

— Я не вперше їду в автобусі, ось звідки я знав! Всі хочуть їхати на сидінні відразу за водієм, — крім тих, кого захитує. А мене, брате, не турбує нудота-блювота, навіть коли я п'яний як чіп, що вже говорити про звичайну поїздку автобусом.

— Отже, ти кажеш, що завжди сідаєш на це найкраще місце тільки для того, щоб роздратувати людей?

— Так, саме для цього. Розумієш, якщо я нічого не бачу, то чому інші мають насолоджуватися?

— А я ж у цих жевжиків з агенції замовив ще й мікрофон, щоб коментувати учням пейзажі, щоб їм викладати, дивакуватий ти, Мішо!

— Ну то яка ж тут біда? Бери й викладай.

— Як я буду викладати, якщо звідси нічого не бачу?

— Ет, диви, я з п'ятнадцяти років нічого не бачу, а все одно викладаю.

Ось так ці двоє повсякчас жартують, а ми сміємося, і постійно хтось когось стишує, аби почути, що Міхач скаже Міші, і що Міша відповідь Міхачу.

Я знаю, що так ми їхатимемо аж до Загреба, а в Загребі ми будемо спати у готелі «Белград», на вулиці Петрінській, через дорогу від ПСП*. Тієї ночі найне-терплячіші хлопці будуть полювати й кидатися на дівчат, Зденко Чуло близько півночі вирушить по карнизу до іншої кімнати, зачепить голубине гніздо й потовчє три яйця, обірве три пташиних життя і, можливо, цим

* SUP (Професійна Спілка Поліції) — впливова державна організація, яка виконувала функції таємної служби.

вплине на еволюцію та історію людства, усе для того, щоб увірватися до кімнати, де живуть Ламія Хастор, Ніна Зорн та Смарагда Мичич, але Смарагда вчасно зіскочила з ліжка й зачинила вікно, а Зденко більше не міг розвернутися в інший бік, щоб піти назад до своєї кімнати, бідака так і стояв на карнизі, у трусах та розстебнутій до пупа сорочці, аби було видно волосся на грудях, яке хлопець вважав своїм найпереконливішим еротичним аргументом, стукав та перебирав брудними нігтями по вікну, спершу задержувато — мовляв, нехай вже врешті дівчата відчинять вікно та віддадуться йому, адже він, такий героїчний хлоп, прогулюється по карнизі п'ятого поверху, — а тоді почав знавісніло та гучно лупити у шибку, погрожуючи підлим курвам, що розіб'є їм вікно, якщо вони не пустять його усередину, врешті-решт, почав благати й заклинати дівчат, кажучи їм, що впаде й зламає хребет, на що Смарагда йому відповідала, що нехай падає.

Ламія Хастор хотіла впустити його до кімнати, хотіла цього ще першого разу, але я про це дізнаюся з переказів, бо вже спав, зморений дорогою. А зараз, оскільки це вже відбувається вдруге, і я маю змогу побачити усе на власні очі, я роблю все можливе, щоб не клювати носом, бо я не хотів ще раз пропустити страждання свого доброго приятеля Зденка Чула, якому знову не можу допомогти.

Отож, кажу, що Ламія хотіла впустити Зденка до кімнати. Її не можна було назвати красунею, на неї Чуло, певна річ, ніколи не задивлявся, на Ламію взагалі ніхто ніколи не задивлявся, та й дівчина знала, що Зденко так до неї ставиться, і все одно, в пориві своєї жертвової доброти хотіла впустити його й дозволити пройти повз